

Yhteisöllinen vastuu ja yksilölliset työpolut (KYKY) -hankkeen arviointi

Loppuraportti

RAMBOLL MANAGEMENT CONSULTING

Sisällys

1. Johdanto	2
2. Arvioinnin toteutus.....	4
3. Kotivanhemmat ja kotoutuminen	6
4 Projektin toiminnot, tulokset ja vaikutukset	8
4.1 KOTIVA-kurssit	8
4.2 Vertaistukiryhmät.....	9
4.3 Stadin aikuisopiston maahanmuuttajatyön kehittäminen.....	12
4.5 Järjestöjen kanssa tehtävä yhteistyö.....	13
4.4 Projektin hallinto ja viestintä.....	14
4 Johtopäätökset ja suositukset	17

1. Johdanto

Kotivanhemmuus on ajanjakso, jolloin jommallakummalla vanhemmista on mahdollisuus pitää taukoa työelämästä sekä keskittyä lapsiin ja perheeseen. Erityisesti maahanmuuttajataustaisille vanhemmille kotona olo voi johtaa siihen, että kodin ulkopuolinen yhteisö ja yhteiskunta jäävät vieraisiksi. Tällä voi olla ylisukupolvisia vaikutuksia, jos vanhemmat eivät pysty tukemaan lapsiaan koulunkäynnissä ja harrastuksiin hakeutumisessa. Kotouttamispolitiikan näkökulmasta kotivanhemmat ovat olleet ryhmä, joka on voinut helposti jäädä työvoimapolitiittisen kotouttamiskoulutuksen ulkopuolelle. Kohderyhmän kotouttavan toiminnan järjestäminen on ollut kuntien vastuulla, mutta kunnat ovat tarttuneet tehtävään hyvin vaihtelevasti. Tämä yhteiskunnallinen ongelma on tiedostettu ja erityisesti valtakunnalliset hankkeet *Suomeen muuttaneiden alkuvaiheen ohjaus ja osaamisen kehittäminen* (2007 - 2013) ja *Osallisena Suomessa* (2011 - 2013) kehittivät kotivanhemmille suunnattuja koulutuksia, joihin yhdistyi lastenhoito ja muita joustavia toimintamuotoja.

*Kielitaitoa ja hyvinvointia*¹ -julkaisussa on kartoitettu maahanmuuttajavanhemmille suunnattua toimintaa. Koulutuksia on järjestetty erityisesti suuremmissa kaupungeissa ja toiminta on edelleen pääosin hankepohjaista. Jotkut kunnat ovat jo kaupunkistrategiassaan määritelleet, että kotivanhempien kielikoulutus on ennaltaehkäisevää palvelua. Kolmannella sektorilla on merkittävä rooli koulutusten järjestäjänä. Keskeisiä toimijoita ovat Luetaan Yhdessä -verkosto, Mannerheimin lastensuojeluliitto ja eri paikkakunnilla sijaitsevat settlementit. Työväenopistoilla on myös merkittävä rooli koulutuksen käytännön järjestämisessä. Koulutusta järjestetään hankerahoituksella, kuntien omista varoista tai esimerkiksi Opetushallituksen kansalais- ja työväenopistoille myöntämän opintotietoliavustuksen turvin. Kuntavetoisissa ja kurssimuotoisissa koulutuksissa opettajat ovat palkattuja kielenopettajia. Matalan kynnyksen toiminnassa opetuksesta vastaavat usein vapaaehtoiset, mutta monilla heistä voi olla opettajatausta. Vapaaehtoisten suuri määrä mahdollistaa opetuksen yksilöllisen eriyttämisen.

Kielitaidon kehittymisen rinnalla osallistujat saavat itseluottamusta ja rohkeutta vastata omista asioistaan itsenäisemmin. Koulutuksissa kiinnitetään huomiota myös ohjaukseen ja neuvontaan. Voimaannuttava yhteisöllisyys ja vertaistuki voivat auttaa ratkaisemaan erilaisia haasteita. Koulutuksilla on myös selvä tasa-arvotekijä. Ne tarjoavat erityisesti pienten lasten äideille kotoutumisen ja osallisuuden kokemuksia. Koulutus voi järjestämispaikkojensa kautta tarjota osallistujille yhteyksiä harrastus- ja koulutustoimintaan sekä tehdä tutuksi alueen palveluita kuten avoimia päiväkoteja. Lapset tottuvat olemaan ryhmässä ja toimimaan suomenkielisessä ympäristössä. Tämä voi helpottaa heidän siirtymistään varhaiskasvatukseen tulevaisuudessa. Tukemalla äitiä tuetaan koko perhettä.

Helsingin kaupunki on järjestänyt kotona lapsia hoitaville vanhemmille koulutusta jo pitkään. Kaupunginhallitus myöntää vuosittain toiminnalle määrärahan. Kaupungin sisällä aktiivisia osapuolia ovat olleet erityisesti sosiaaliviraston varhaiskasvatuspuoli sekä myöhemmin kaupungin henkilöstökeskus, kaupunginkanslia sekä opetusvirasto. Nykyisen koulutusmallin perusteita on kehitetty esimerkiksi perhetalo Sahramissa. Koulutusta laajennettiin myöhemmin Chili-hankkeessa Itä-Helsinkiin kulttuuri- ja vapaa-ajantila Mellariin (2009–2012). Vastuu koulutuksista siirtyi Stadin aikuis- ja ammattiopiston koordinoitavaksi vuonna 2011. Tällä hetkellä koulutusta toteutetaan ja kehitetään **Yhteisöllinen vastuu ja yksilölliset työpolut (KYKY)** -hankkeessa, joka on Helsingin kaupungin ESR-rahoitteinen projekti. Stadin aikuis- ja ammattiopisto toteuttaa hanketta ajalla 1.9.2015–31.10.2017. Hankkeessa etsitään maahanmuuttajataustaisille kotivanhemmille kunta-järjestöyhteistyön avulla yksilöllisiä reittejä ammattiopiskeluun, palkkatyöhön, yrittäjyyteen ja yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Hankkeen tavoitteena on parantaa helsinkiläisten

¹ Eronen, Karinen, Lamminmäki (2016)

maahanmuuttajataustaisen kotivanhempien hyvinvointia, kehittää heidän kansalaistaitojaan sekä yhteiskuntatietouttaan ja sitä kautta kannustaa kohti opintoja ja työelämää. Hanke koostuu kolmesta eri toimintamuodosta:

1. Kehitetään KOTIVA-kursseja siten, että ne tarjoavat yhteiskunta- ja työelämätietoutta, lisäävät toiminnallista kielitaitoa ja tukevat kurssilaisten siirtymistä kohti opintoja henkilökohtaisen opiskelu- ja urasuunnitelman avulla.
2. Pilotoidaan eri puolilla Helsinkiä järjestettäviä kurdin- ja somalinkielisiä vertaisohjausryhmiä, joissa tuetaan osallistujien voimaantumista sekä heidän koulutus- ja urapolkujaan.
3. Tarkastellaan Stadin aikuisopiston koulutustarjontaa maahan muuttaneen opiskelijan näkökulmasta ja kehitetään tuettuja oppimispolkuja S2-opetuksen avulla sekä pilotoidaan ammatillisen koulutuksen tueksi mentoritoimintaa muunkielisille.

Tässä raportissa arvioidaan KYKY-hankkeen tuloksia sekä esitetään suosituksia toiminnan edelleen kehittämiseksi. Arvioinnin on toteuttanut Ramboll Management Consulting alihankkijanaan Ennora.

2. Arvioinnin toteutus

Arvioinnissa nostettiin painopistealueiksi KOTIVA-kurssit, vertaisryhmätoiminnot ja toiminnan kehittäminen sekä kaupungin sisällä että järjestökumppaneiden kanssa. Lisäksi selvitettiin sitä, miten Stadin aikuisopistossa on kehitetty S2-opetusta ja mentoritoimintaa muun kielisille opiskelijoille.

Arviointia jäsennettiin seuraavien kysymysten avulla.

- **ESTEET:** Mitä esteitä liittyy kotivanhempien työllistymisen ja yhteiskunnallisen osallisuuden lisäämiseen ja miten hankkeen toiminnot ovat onnistuneet madaltamaan näitä esteitä ja löytämään uusia toimintamuotoja kotivanhempien tukemiseksi?
- **TOTEUTUMINEN JA HYÖTY:**
 - Miten hankesuunnitelmassa esitetyt tavoitteet ja toiminnot ovat toteutuneet?
 - Kuinka hyödyllisiä, tehokkaita ja vaikuttavia hankkeen toimenpiteet ovat olleet asiakkaiden, kumppaneiden ja Helsingin kaupungin näkökulmasta
- **KONSEPTIN TOIMIVUUS JA PYSYVYYS:**
 - Onko hankkeessa ollut mukana kaikki kohderyhmän kannalta tärkeät elementit?
 - Onko toimintaa onnistuttu juurruttamaan osaksi kaupungin palvelurakennetta?
- **YHTEISTYÖ JA VIESTINTÄ:**
 - Miten yhteistyö on toiminut eri osapuolten kesken?
 - Miten hankkeen viestintä on onnistunut?

Kysymysten vastaamista varten kerättiin aineisto, joka koostui projektidokumenteista, sähköisestä kyselystä ja haastatteluista sekä työpajatyöskentelystä. Monipuolinen aineisto mahdollisti hankkeen tarkastelun eri näkökulmista. Projektidokumentit taustoittivat hanketta, sähköinen kysely antoi yleiskuvan toimijoiden ja kumppaneiden näkemyksistä, joita syvennettiin yksilö- ja ryhmähaastatteluissa.

Dokumenttiaineisto

Arviointitiimi sai käyttöönsä laajan dokumenttiaineiston, johon kuuluivat muun muassa ohjausryhmän pöytäkirjat, kehittämiskokousten ja seminaarien muistiot, projektin suunnittelun ja seurannan välineet sekä projektin tuottamat julkaisut ja esitteet.

Sähköinen kysely

Sähköinen kysely lähetettiin yhteensä 172 henkilölle, jotka edustivat projektin kumppaneita ja muita sidosryhmiä. Kyselyyn saatiin 51 vastausta, joten vastausprosentti oli 30. Suurimmat vastaajaryhmät olivat Stadin aikuis- ja ammattiopiston henkilökunta (28 %), KYKY-hankkeen kumppanit (20 %), Opetusviraston henkilökunta (10 %) ja sosiaali- ja terveystieteiden viraston henkilökunta (10 %). Loput vastaajista edustivat lähinnä muita Helsingin kaupungin virastoja tai järjestöjä. Viidesosa vastaajista kuului hankkeen ohjausryhmään, joten vastaajien voidaan arvioida olevan hyvin perillä hankkeen toiminnoista.

Haastattelut

Haastateltavat valittiin yhdessä projektihenkilöstön kanssa. Ryhmähaastatteluja oli kuusi ja yksilöhaastatteluja kolme. Yksilöhaastateltavat edustivat maahanmuutto- ja opetuspalveluiden johtoa. Kutakin haastattelutilannetta varten räätälöitiin omat keskusteluteemat.

Ryhmähaastattelut olivat seuraavat:

- luku- ja kirjoitustaidottomien KOTIVA-ryhmät (8 opiskelijaa)
- nopeasti etenevien KOTIVA-ryhmä (7 opiskelijaa)
- kurdinkielinen vertaisryhmä (6 osallistujaa)
- somalinkielinen vertaisryhmä (7 osallistujaa)
- projektiryhmä (6 projektin työntekijää)
- kaupungin sisäiset yhteistyökumppanit (10 osallistujaa)
- järjestökumppanit (3 osallistujaa²)

Kaiken kaikkiaan haastattelujen avulla kuultiin 55 henkilöä.

Aineisto käytiin läpi sisällön analyysin keinoin, koska suurin osa aineistosta koostui haastatteluista ja sähköisen kyselyn avovastauksista. Sähköisessä kyselyssä oli omat osionsa eri vastaajaryhmille ja tästä syystä vastauksia ei ristiintaulukoitu vastaajien taustan mukaan. Tekstissä esiintyvät haastattelusitaatit on poimittu pääosin KOTIVA- ja vertaisryhmien haastatteluista, mutta joukossa on myös muutaman poiminta sähköisen kyselyn vastauksista.

² Järjestötoimijoille oli vaikea löytää yhteistä haastatteluaiakaa. Tästä syystä ryhmähaastattelun lisäksi tehtiin neljä lyhyttä puhelinhaastattelua ja yhden järjestön edustaja vastasi kirjallisesti.

3. Kotivanhemmat ja kotoutuminen

Hankkeen yhtenä tavoitteena oli tunnistaa kotivanhempien kotoutumisen esteitä. Seuraavat näkemykset kotoutumisen esteistä tai hidasteista perustuvat sekä sähköpostikyselyn vastauksiin että haastatteluissa esitettyihin mielipiteisiin. Seuraavassa kuvassa on tiivistetty yksilötason, perheen ja sosiaalisten suhteiden ja järjestelmätason haasteita kotoutumisprosessissa.

Järjestelmätason ongelmina tuotiin esiin yleinen työ- ja opiskelumahdollisuuksien puute, räätälöidyn tuen puute opiskelu- ja työllistämispolulla ja liian tiukat kielitaitovaatimukset sekä ammatillisiin opintoihin että työelämään hakeuduttaessa. Lisäksi kotoutumisajan ylittäneille ongelmaksi voi tulla opintososiaalisten etujen pienuus.

Kielikurssille pääsy kestää liian kauan ja moni menettää toivonsa, kun ei pääse kurssille, ongelmana myös ne, jotka asuneet Suomessa yli kolme vuotta ja eivät siksi pääse TE-toimiston kurssille.

Perheiden näkökulmasta tukiverkoston puuttuminen on iso haaste. Suomessa perheillä ei ole samanlaista apua saatavilla kuin kotimaassa; voi olla vaikea löytää tukea, kun lapsi sairastuu, vanhempien pitää tehdä ylitöitä tai esimerkiksi matkustaa työn puolesta. Maahanmuuttajanaiset kokevat, että on vaikea saada suomalaisia ystäviä.

Kun pitää tutustua, tottua ja kotoutua eri kulttuuriin ja omassa kotimaassa on naapureita, on koko perhe lähellä. Täällä äidit ovat yksin. Suurimmaksi osaksi olemme kuitenkin tottuneet elämään Suomessa.

Naisilla on usein liian suuri vastuu perheissä kodinhoidosta ja lasten kasvatuksesta ja tasa-arvo parisuhteessa ei aina toimi. Miesten asenteet voivat joissakin tapauksissa vaikeuttaa naisten osallistumista.

Yksilötasolla kotivanhemman kotoutumista voi vaikeuttaa katkonainen tai heikko koulupohja, ammatillisen osaamisen puute, traumaista tai turvattomuudesta johtuvat mielenterveysongelmat, arkuus, yksinäisyys, itsetunto-ongelmat, myös häpeää siitä, että eivät ole oppineet kieltä ja voivat siksi olla haluttomia

hakeutumaan samoille kursseille vasta maahan saapuneiden kanssa. Kuitenkin vastauksissa painotettiin myös sitä, että kotivanhempia ei voi "niputtaa" yhdeksi ryhmäksi, joukossa on paljon myös koulutettuja henkilöitä ja useampien motivaatio oppia kieltä ja päästä mukaan yhteiskuntaan on suuri.

Kun tulin Suomeen, kävin vuoden kurssin ja osasin siinä vaiheessa jo aika hyvin. Mutta kun jäin kotiin, olin ikään kuin vankina siellä, vaikka osasin kieltä, en osannut kuitenkaan jatkaa eteenpäin. Kieli ei tärkein asia, vaan pitää tietää lait ja säännöt, sitä kautta tutustuu ympäristöön ja yhteiskuntaa, toki kieli on tärkeä.

Tämän arvioinnin perusteella näyttäisi siltä, että suurimmat esteet liittyvät edelleen kotivanhemmille soveltuvien koulutuspolkujen riittämättömyyteen. KOTIVA-kursseille on ollut enemmän hakijoita kuin sinne on pystytty ottamaan opiskelijoita.

Kaikki arvioinnissa kuullut tahot pitivät hankkeen tavoitteita ja toimintoja kotivanhempien kotouttamiseksi hyvinä ja kannatettavina. Neljä viidestä vastaajasta oli sitä mieltä, että Kotiva-kurssien kehittäminen, vertaisryhmätoiminta, Stadin aikuisopiston maahanmuuttajaopetuksen kehittäminen sekä järjestöjen kanssa tehtävän yhteistyön tiivistäminen olivat erittäin tai hyvin relevantteja tavoitteita. Avokysymyksessä vastaajia pyydettiin kertomaan, mikä hankkeessa on tärkeintä. Tyypillinen vastaus oli seuraava:

Mahdollistaa kotona lapsiaan hoitavien vanhempien mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan toimintaan huolimatta siitä, millainen suomen kielen taito heillä on.

Vastauksissa toistuivat myös sanat voimaantuminen, aktivoiminen, arjessa pärjääminen, elämännhallintataitojen lisääminen. Vaikka tavoitteena on saada kotivanhemmat mukaan työelämään, niin vanhemmuuden tukeminen on myös arvo sinänsä. "Kotiäitien oppiminen valuu suoraan lapsille plus kertautuu", kuten eräs vastaaja asian kiteytti.

4 Projektin toiminnat, tulokset ja vaikutukset

4.1 KOTIVA-kurssit

Kaiken A ja O on kieli, se on ikään kuin talon pääovi.

KYKY-hanke on lähtenyt tavoitteellisesti kehittämään kotivanhemmille suunnattuja kursseja siten, että ne kiinnittyisivät olemassa olevaan koulutusrakenteeseen ja niistä muodostuisi luonteva väylä jatko-opintoihin. Sähköiseen kyselyyn vastanneista 70 % oli sitä mieltä, että hanke oli onnistunut joko erinomaisesti tai hyvin tavoitteessaan kehittää suomen kielen kursseja siten, että ne tarjoavat toiminnallista suomen kielen taitoa, yhteiskuntatietoutta ja jatko-ohjausta. Arvioinnin yksi keskeinen tulos on se, että KOTIVA-kurssien järjestäminen osana Stadian aikuis- ja ammattiopiston opetusta on vienyt kursseja sisällöllisesti eteenpäin. Kielenopetukseen on yhdistetty yhteiskuntatietoutta ja jatko-ohjausta. Kotivanhemmat tunnistetaan ja tunnustetaan yhtenä oppilaitoksen kohderyhmänä.

Arviointia varten vierailtiin sekä luku- ja kirjoitustaidottomien että nopeasti etenevien ryhmässä. Kurssilaisten Suomessa asumisaika vaihteli suuresti. Lyhyin asumisaika oli 10 kuukautta ja pisin 20 vuotta. Luku- ja kirjoitustaidon ryhmässä oli kauemmin Suomessa asuneita ja nopeasti etenevien ryhmässä valtaosa oli asunut Suomessa vain muutaman vuoden.

Haastatteluissa ei ollut mukana tulkkia, joten keskustelu käytiin selkosuomella. Opettajat antoivat kielellistä tukea tarvittaessa. Aloitimme keskustelun kysymällä, mitä kautta opiskelijat olivat kuulleet kurssista. Tietoa oli saatu Finnishcourses.fi-sivustolta, paperisista mainoksista, turvakodista, kavereilta, sosiaalityön kautta, asukastalosta ja Luetaan yhdessä -opettajalta.

KOTIVA-kurssien opiskelijoiden palaute oli erittäin myönteistä.

Tämä kurssi on tosi hyvä. Meillä on paras opettaja, paras paikka ja paras lastenhoitaja. Kiitos paljon.

Arvioinnissa käytettiin hymynaama-asteikkoa³, jossa oli kuusi eri vaihtoehtoa. Viidestätoista opiskelijasta kolmetoista ruksasi lomakkeesta kaikkien parhaimman arvion ja kaksi toiseksi parhaan. Yksi perustelu ”vain” toiseksi parhaalle arvosanalle oli, että opiskelija olisi toivonut kurssin olevan neljä kertaa viikossa nyt tarjotun kahden sijaan. Tähän toiveeseen yhtyivät kaikki muutkin haastatellut opiskelijat: kaksi kertaa viikossa kurssilla kävijät toivoivat neljää kertaa ja neljästi käyvät intensiivikurssilaiset toivoivat viittä kertaa. Muita kehittämistoiveita opiskelijoilla ei ollutkaan paitsi että yksi osallistuja toivoi nykyistä enemmän retkiä eri kohteisiin.

Oppimisen lisäksi kurssilla koettiin yhteisyyttä ja saatiin tärkeitä aikuiskontakteja.

Tulee lähdeTTYä jonnekin, ei ole kotona yksin.

Kun lapsen kanssa kotona, vähän väsynyt, ei tee mitään. Täällä on ystäviä, puhuu, opiskelee, tosi hyvä.

Se on tosi hyvä, koska lapset ovat hoidossa ja me opiskelemme suomea. Jos on kotona, on tylsää.

Kaikki osallistujat olivat myös sitä mieltä, että lapset tulevat mielellään kurssille ja lastenhoitajat ovat hyviä. Yhtenä KOTIVA-kurssin tavoitteena oli tukea kurssilaisten siirtymistä kohti opintoja henkilökohtaisen opiskelu- ja urasuunnitelman avulla. Yhden haastattelun perusteella on vaikea arvioida, kuinka hyvin tässä

³ Osa opiskelijoita kirjoitti arviointilomakkeeseen myös sanallisia arvioita, jotka kaikki olivat hyvin kiittäviä.

on onnistuttu. Opiskelijoilla oli kuitenkin paljon toiveammatteja kuten nuoriso-ohjaaja, hammashoitaja, lähihoitaja, sairaanhoitaja, tulkki, apuopettaja, ompelija, kodinhoitaja, kokki ja päiväkodin työntekijä.

Vastaavissa koulutuksissa on tyypillistä, että opiskelijat kiinnittyvät voimakkaasti opettajaan ja pyytävät häneltä apua moniin koulun ulkopuolisiin asioihin. Opiskelijoilla olisi tarvetta sosiaaliohjaukseen; opettajalta pyydetään apua moniin erilaisiin viranomaisasioiden selvittämiseen. Joissakin opetuspaikoissa on tarjolla sosiaaliohjausta varkaskasvatuksen toimesta, muttei kaikissa ja tämä koettiin epäkohdaksi.

Toinen haaste ovat erilaiset oppimiseen liittyvät häiriöt. Hahmottamisongelmat voivat estää luku- ja kirjoitustaidon kehittymisen ja opiskelijat tarvitsisivat erilaista kuntouttavaa toimintaa ja psykologin tai neuropsykologin konsultaatiota. Aikuisten on kuitenkin vaikea saada lähetettä tämän tyyppisiin tutkimuksiin.

Sähköisen kyselyn vastaajista yli 90 prosenttia⁴ oli sitä mieltä, että KOTIVA-kurssit (sekä vertaistukiryhmät) tulisi järjestää kaupungin pysyvänä toimintana. Perusteluina esitettiin sitä, että ilman kurseja äidit ovat vaarassa jäädä yhteiskunnan ulkopuolelle. KOTIVA-kurssit ovat mahdollistaneet opiskelujen aloittamisen sellaisille henkilöille, jotka eivät ole voineet osallistua kotoutumiskoulutukseen tai se on jäänyt heiltä kesken. Palveluiden järjestäjätahoksi esitettiin kasvatuksen ja koulutuksen toimialaa yhteistyössä sosiaali- ja terveystieteiden kanssa.

4.2 Vertaistukiryhmät

Vertaisuus mahdollistaa jonkin yhteisesti koetun asian jakamisen, käsittelyn sekä keskinäisen tuen ja oppimisen. Suomessa on järjestetty maahanmuuttajien vertaistoimintaa jo pitkään; esimerkiksi Suomen Pakolaisapu aloitti vertaisryhmätoiminnan vuonna 2001 ja Väestöliitto vuonna 2004.

KYKY-hanke on järjestänyt sekä somalin- että kurdinkielisiä vertaisryhmiä, joissa on samaa kielitaustaa edustava vetäjä. Kurseilla vieraili eri alojen asiantuntijoita ja tätä pidettiin erittäin hyvänä, sillä vertaisohjaajan on vaikea hallita kaikkia tarvittavia sisältöjä.

Haastateltujen järjestöasiantuntijoiden mukaan KYKY-hankkeen vertaisryhmät ovat hyvin suunniteltuja, tavoitteellisia ja kytkeytyvät kaupungin palveluihin. Lisäksi ryhmissä on mukana yksilöllistä ohjausta ja jatkopolutusta. Perinteisesti vertaisryhmät keskittyvät voimaantumisen aikaansaamiseen sekä hyvinvoinnin ja osallisuuden lisäämiseen. KYKY-hankkeen ryhmissä on mukana myös vahva tiedollinen panos. Yksi onnistumisen tekijä on se, että ohjaajat ovat koulutettuja, tehtävään palkattuja ammattilaisia. Tämä tuo toimintaan tuloksellisuutta ja ammatillisuutta. Vertaisryhmien ohjaajille on järjestetty myös säännöllistä koulutusta ja työnohjausta. Tämän tyyppiselle kehittäväälle vertaistoiminnalle on suuri kysyntä.

Haastateltujen vertaistukiryhmiin osallistuneiden Suomessa asumisaika vaihteli 2 vuodesta 23 vuoteen. Somalinaiset olivat asuneet Suomessa jonkin verran pidempään kuin kurdinaiset. Osallistujat olivat kuulleet vertaisryhmistä aiemmin kurssilla käyneiltä ystäviltään, naapureiltaan, päiväkodista ja neuvolasta.

Osallistujat olivat erittäin tyytyväisiä ryhmiin. Kuusiportaisella hymynaama-asteikolla yhtä lukuun ottamatta kaikki osallistujat antoivat kurssille parhaan arvosanan. Haastateltujen mukaan parasta kurssilla oli se, että saatiin uutta tietoa ja uusia ystäviä, oli viihtyisää, lapsilla oli hyvä hoito ja kurssin avulla jatkosuunnitelmat olivat selkeytyneet. Useissa vastauksissa toistui näkemys siitä, että kurssi häivyttää toivottoman olon ja kasvattaa itseluottamusta.

Tällä meidän kurssilla toivo herää ja usko siihen, että kykenee tekemään jotakin.

⁴ Loppuilla vastaajista ei ollut kantaa asiaan.

Tällä kurssilla ei ajatella, mitä en osaa vaan, kyllä minäkin pystyn, jos uskon itseeni.

Tämä on todella hyvä työkalu elämälle.

Seuraavat kommentit olivat kurdinaisten ryhmäläisiltä. Näissä kiteytyy se, miten paljon uutta asiaa voi oppia lyhyessä ajassa, kun tieto tulee omalla kielellä.

Meille on opetettu erilaisia asioita, viranomaistahojen asiat, kasvatustahot ja muitakin asioita. Olen ollut kurssilla kuusi viikkoa ja tämän kuuden viikon aikana olen oppinut paljon uusia asioita. Tämän kurssin kautta ovia on avautunut minulle. Olen oppinut, että ei ole vain yksi reitti tehdä asioita, vaan voi tehdä monella eri tavalla. Olen oppinut myös sen, että ei tarvitse aina mennä viranomaisten luo, vaan voi kotoa netin kautta pankkitunnusten avulla hoitaa esim. te-hallinnon asioita, tämä oli iso asia minulle, myös tietokoneen käyttäminen ja mitä sovelluksia voi käyttää. Myös terveyspuolesta oppiminen on ollut tärkeää.

Kurssin avulla ryhdyn pikkuhiljaa palaamaan opiskelun pariin, haluaisin suorittaa jonkin ammattitutkinnon. Jos on kotona, jää vaille kaikesta tästä tiedosta, täällä monia ovia avautuu ja mahdollisuuksia, miten on hyvä toimia.

Hyödyllisenä pidettiin myös Osaamiskeskukseen tutustumista. Muutama osallistujista kertoi, että olivat saaneet sieltä konkreettisempaa apua kuin TE-toimistosta. Yksi osallistujista kertoi, että myös hänen miehensä oli hyötynyt ryhmästä, sillä vaimon välittämän tiedon perusteella hänkin oli saanut kurssipaikan. Eräs toinen nainen oli saanut työharjoittelupaikan myös vertaisryhmän ohjaajan avulla. Naiset kokivat, että kurssille osallistuminen on hyödyttänyt myös heidän lapsiaan. He ovat oppineet opastamaan lapsia paremmin näiden kouluasioissa.

Useampi vertaisryhmään osallistunut kertoi, että koska hän on asunut Suomessa jo pitkän aikaa, hän ei aluksi uskonut hyötyvänsä kurssista. Yllätys kuitenkin oli ollut, miten paljon hän oli oppinut kurssilla uusia asioita esimerkiksi lasten kasvatuksesta ja naisten oikeuksista.

Omakielinen perehdyttäminen suomalaiseen yhteiskunta järjestelmään ja suomen kieleen on erinomainen asia. Näin varmistetaan paremmin oppilaan ja ohjaajan dialogisuus eli oppilas myös osallistuu aktiivisesti oppimiseen kun pystyy omalla kielellään kysymään ja sisäistämään opetusta.

Kun asiat käsitellään omalla kielellä, mahdollistaa se myös niiden kyseenalaistamisen, joka on myös tärkeää uusia asioita opeteltaessa.

Moni nainen mainitsi, miten kurssi on auttanut murtamaan yksinäisyyttä.

Mikä on hienoa, että kun kokoonnumme, niin on myös muita kurdinkielisiä, että se on niin kuin tapahtumapäivä ja nyt olemme niin tuttuja muiden osallistujien kanssa, että käymme toisillamme kylässä.

Kurssilaisilla oli hyvin vähän kehittämistoiveita. Yksi toivoi vielä nykyistä enemmän asiantuntijaluentoja.

Oli hyvä, että kurssilla kävi asiantuntijoita, sillä se laajensi meidän tietämystämme se ikään kuin antaa mahdollisuuden päästä seuraavalle portille.

Eräs osallistujista toivoi, että kurseja järjestettäisiin myös kurmandzin kielellä. Tarve tähän on suuri juuri nyt kun Suomeen on saapunut paljon syyrialaisia. Naisten mielestä kurssia pitäisi ehdottomasti jatkaa; kaikkien maahanmuuttajanaisten olisi hyvä osallistua tällaiselle kurssille. Ehdotettiin myös, että kurssia

mainostettaisiin enemmän. Yksi osallistuja huomautti, että esitteessä voisi kertoa, miten monipuolisesti asioita kurssilla käsitellään. Nykyinen esite painottuu liikaa lasten kasvatukseen. Kurssi voisi olla myös kaksi kertaa viikossa.

Somalinaisten ryhmässä erityisen tärkeinä aiheina pidettiin tietoja päiväkodista, lastensuojelusta, lapsiperheiden kotipalvelusta, naisten oikeuksista sekä koulutus- ja työmahdollisuuksista. Lisäksi mainittiin, että ryhmän ansiosta osa oli saanut ystävän Suomen Punaisen Ristin kautta. Naiset toivoivat lisää liikuntaa, koska he eivät liiku riittävästi ja monella on erilaista lihasjännitystä. Ryhmällä on jo nyt kerran viikossa voimistelua, mutta he toivoivat liikuntaa vielä enemmän, esimerkiksi uimista. Lisäksi heitä kiinnosti muikin toiminnallinen tekeminen kuten ompelu (omien ja lastenvaatteiden korjaus), kutominen ja ruuanlaitto. Myös kesäleirejä toivottiin. Ryhmäläiset kertoivat, että joillakin somalialaisilla naisilla on ongelmia digitaalisissa palveluissa pankkikortin käytöstä lähtien. Ryhmäläiset kantoivat huolta näistä naisista. Yleensä somalilaiset auttavat toisiaan, mutta kaikilla ei ole somaliankielisiä naapureita. Ryhmäläiset sanoivat, että ”avuttomia” naisia tavoittaa kauppakeskuksista. He ehdottivatkin, että pitäisi kouluttaa somalialaisia opastajaksi. He painottivat sitä, että koko perhe hyötyy, kun äiti pystyy hoitamaan asioita. Hyöty kertautuu myös siksi, sillä nainen voi välittää oppimaansa myös tuttavilleen.

Sähköiseen kyselyyn vastanneista 73 prosenttia oli sitä mieltä, että vertaistukiryhmät olivat onnistuneet erinomaisesti tai hyvin tukemaan osallistujiensa voimaantumista ja lisäämään yhteiskunta-, koulutus- ja työelämä tietoutta. Ohjaavat saivat paljon kiitosta ryhmäläisiltä. Vertaisryhmässä ohjaajan rooli on hyvin merkittävä, ja rajojen asettaminen voi olla vaikeaa vertaisuuden ja yhteisen kokemuspohjan vuoksi. Siksi onkin tärkeää, että vetäjät ovat ohjaustoiminnan ammattilaisia. Vertaisohjaajien haastatteluissa kävi ilmi, että osallistujilla oli vaikeampia ongelmia kuin oli osattu etukäteen arvioida. Lisäksi ryhmäläisten motivoinnissa oli ollut haasteita. Hankkeen järjestämä koulutus ja konsultaatioapu on tukenut vertaisohjaajia oman roolinsa määrittelyssä ja rajojen asettamisessa.

Tietopainotteinen vertaisryhmätoiminta on vaikuttava ja kustannustehokas tapa kertoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja tukea osallistujien kotoutumista. Parhaimmillaan se on myös etsivää työtä, jonka avulla pystytään löytämään apua tarvitsevat henkilöt. Usein kuitenkin käy niin, että vertaisryhmiin tulee henkilöitä, joilla on jo jotakin kosketuspintaa yhteiskuntaan. Haasteena on tavoittaa ne henkilöt, jotka tarvitsivat tukea eniten. Toisena haasteena on se, että ”voimaantuminen on haurasta ja miten siirtää ryhmässä tapahtunut kasvu ryhmän ulkopuolelle”. Ryhmien jatkotapaamiset voisivat auttaa siihen, että ryhmässä saatu voimaantuminen tulee osaksi identiteettiä ja muuttuu myös teoiksi.

Hankkeen aikana vierailtiin systemaattisesti vertaisryhmissä. Vierailuiden yhteydessä hankehenkilöstö havaitsi, että ryhmien keskusteluissa tuntuivat 4 kuukauden aikana toistuvan samanlaiset teemat. Ensin ryhmissä vallitsi laamantunut ilmapiiri – ”minusta ei tule mitään”. Vähitellen se muuttui voimaantumiseksi, joka ensi näkyi ”pystyn tähän” -asenteena, jonka jälkeen seurasivat ”menen töihin” -vaihe ja lopuksi ”menen töihin, kunhan kouluttaudun” -vaihe.

Havainto on mielenkiintoinen ja sitä kannattaisi jatkossa tutkia tarkemmin systematisoimalla ryhmissä tapahtuvaa asiakasvaikutusten seurantaa. Tässä voitaisiin hyödyntää esimerkiksi opinnäytetöitä.

Vertaisryhmätoiminnan pitäisi löytää paikkansa olemassa olevissa rakenteissa. Haastateltujen vertaistoiminta-asiantuntijoiden mukaan toimintaa tulisi kehittää ja organisoida viranomaisen ja järjestöjen yhteistyönä. Asiantuntijoiden näkemyksen mukaan kaupungin pitäisi kuitenkin vastata toiminnan perusrahoituksesta, jolloin toiminta rakentuisi vankalle pohjalle ja se tulisi organisoitua ammattimaisesti. Tämä on ollu KYKY-hankkeessa toteutetun vertaisryhmätoiminnan ehdoton vahvuus. Järjestöjen kanssa tehtävä yhteistyö voi tämän jälkeen olla pitkäjänteisempää, mikä on edellytys myös niiden ja vertaisohjaajien osaamisen kehittymiselle.

4.3 Stadin aikuisopiston maahanmuuttajatyön kehittäminen

KYKY-hankkeen toimintaa vahvasti määrittävä tekijä on sen yhteys Stadin aikuisopiston (SAO) organisaatioon. Hankkeessa on tuettu SAO:n kurssivalikoimaan kuuluvien KOTIVA-kurssien sisällöllistä kehittämistä sekä käynnistetty vertaisryhmätoiminta. Näiden toimintojen lisäksi KYKY-hankkeen tavoitteena on ollut ylipäättään tukea Stadin aikuisopiston toiminnan kehittämistä siihen suuntaan, että organisaatiossa pystyttäisiin entistä paremmin huomioimaan sellaisten opiskelijoiden tarpeita, joilla puutteellinen suomen kielen taito vaikeuttaa opinnoissa menestymistä tai opintoihin sisäänpääsyä.

Tavoittelemalla SAO:n toimintatapojen kehittämistä ”maahanmuuttajaystävällisempään” suuntaan hanke huomioi hyvin monipuolisesti niitä esteitä, joita luvussa kolme tunnistettiin liittyvän kotivanhempien kotoutumiseen. Hankkeessa ei ainoastaan kehitetä tapoja tukea yksilön omaa kasvua, vaan pyritään vaikuttamaan myös koulutusjärjestelmän kykyyn vastaanottaa ja tukea enemmän tukea tarvitsevia opiskelijoita. Strategia on luonteva, sillä molempia keinoja hyödyntäen kohderyhmän mahdollisuudet päästä kiinni tutkintotavoitteiseen koulutukseen lisääntyvät.

KYKY-hankkeen yhteydessä toteutettiin selvitys ”Stadin aikuisopisto maahan muuttaneiden kouluttajana”, jossa kartoitettiin oppilaitoksen toimintaa ja tarpeita kohderyhmään liittyen sekä annettiin kehittämisehdotuksia. Selvityksen perusteella SAO:ssa on jo tehty paljon kohderyhmää palvelevaa kehittämistyötä ja maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden tukeminen on organisaatiossa selkeä tavoite. Samoin selvityksessä nousee esiin tarve jatkaa ja syventää kehittämistyötä. Hankkeen näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että hanke toimii kehittämismyönteisessä maaperässä ja vastaa todelliseen tarpeeseen. KYKY-hanke vaikuttaakin olevan selkeä osa kehittämiskokonaisuutta, jossa työtä asetettujen tavoitteiden eteen tehdään myös muilla keinoin. Nämä ovat hyviä lähtökohtia hankekehittämiselle.

”Stadin aikuisopisto maahan muuttaneiden kouluttajan” -raportista käy hyvin ilmi maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden merkitys SAO:ssa. Esimerkiksi tekniikan alan sekä hotelli-, ravintola- ja cateringalan koulutuksissa noin puolet opiskelijoista ovat vieraskielisiä. Vieraskielisten opiskelijoiden määrän uskotaan entisestään lisääntyvän. Helsingin kaupungin näkökulmasta oppilaitoksella on tärkeä yhteiskunnallinen tehtävä tarjota matalan kynnyksen koulutusmahdollisuuksia ja torjua siten syrjäytymistä ja siitä mahdollisesti koituvia merkittäviä kustannuksia.

SAO:ssa on panostettu S2-opetukseen monipuolisesti. Oppilaitoksessa on tarjolla S2-tuettuja ammatillisia tutkintoja, S2-orientoivaa koulutusta sekä erilaisia yksilöllisen S2-tuen muotoja. SAO:ssa toteutetaan KOTIVA-koulutusten lisäksi ammatillisiin opintoihin valmistavia Polku- ja Baana-koulutuksia. Vuonna 2016 oppilaitoksen yhteyteen perustettiin Stadin osaamiskeskus, jossa tarjotaan kuntoutuksen, koulutuksen ja työllistymisen palveluita aikuisille maahanmuuttajille. SAO:lla on erittäin merkittävä rooli Helsingin kaupungin tavoitteessa maahan muuttaneiden kouluttamisessa ja työllistämässä. KYKY-hanke on osa organisaation vieraskielisten opiskelua tukevien kehittämishankkeiden jatkumoa.

Runsaasta kehittämistyöstä ja olemassa olevista palveluista huolimatta vieraskielisten helsinkiläisten lisääntyvä määrä ja moninaiset tarpeet kasvattavat SAO:n toimintaan kohdistuvia paineita. Organisaation tulee toteuttaa vaativaa koulutustehtävää ja samalla kantaa sosiaalista vastuuta. Tämä tarkoittaa mm. sitä, että opiskelijaksi halutaan ottaa henkilöitä, joilla on esim. puutteellisen kielitaidon takia aikaisempaa heikommat opiskeluedellytykset. Tällöin sekä opiskelijat että opettajat tarvitsevat yhtä enemmän tukea omaan työhönsä. S2-opetusta tai -tukea ei voi lisätä loputtomasti, jolloin opettajilla on paineita toimia tulevaisuudessa yhä kielitietoisemmin. Opettajien työn arvellaan muuttuvan luonteeltaan enemmän tukevaksi ja ohjaavaksi. Tämä vaatii koulutusta, tukea, asenteiden muutosta ja ennen kaikkea aikaa.

KYKY-hanke on tehnyt työtä näiden tavoitteiden eteen. Hankkeen tarkoituksena oli erityisesti tukea aikuisopiston vieraskielisten opiskelijoiden etenemisen helpottamista oppilaitoksen sisällä. Keskeinen toiminto tässä oli projektisuunnittelija Maija Melon kirjoittama ”Stadin aikuisopisto maahan muuttaneiden kouluttajana” -raportti, jossa nostettiin esiin oppilaitoksen kehittämistarpeita – esim. hakuprosessien ja kielitaitovaatimusten yhtenäistäminen sekä siirtymien kehittämistä valmentavista koulutuksista tutkintoon johtaviin koulutuksiin. Raportti on nostettu esiin arvioinnin yhteydessä toteutetuissa haastatteluissa ja sen on sanottu avanneen uusia näkökulmia organisaation kehittämiseen. Raportin ohella hankkeen henkilöstö on osallistunut organisaatiossa toteutettuun suunnittelu- ja neuvottelutyöhön. Hankkeen yhteydessä järjestetty Berliinin opintomatka nosti esiin uusia ideoita ja muokkasi osaltaan organisaation asenneilmapiiriä tavoitteille myönteiseksi.

Hankkeen tavoitteiden näkökulmasta on merkittävää, että Stadin aikuisopistossa on sittemmin linjattu, että oppilaitoksessa opiskelevat henkilöt (mm. Kotiva-kurssit) ovat organisaation opiskelijoita ja heitä pyritään ohjaamaan oppilaitoksen sisällä eteenpäin ilman pääsykokeita. Näin oppilaitoksen sisäänpääsykynnys madaltuu ja heikoistakin lähtökohdista tuleville opiskelijoille voi löytyä pidempiaikaisia ratkaisuja. SAO:ssa on perustettu mm. hakeutumisvaiheen yhtenäisyyttä ja sisäisiä siirtymiä kehittävä työryhmä. Jatkokolujen systemaattisempi hyödyntäminen on tavoite, joka edellyttää kärsivällistä kehittämistyötä ja opettajien tukemista.

Hankkeen merkitystä vieraskielisten opiskelijoiden tukemisessa ei ole mahdollista eritellä yksiselitteisesti, mutta arvioinnin yhteydessä hankkeen toimintaa on kommentoitu positiivisesti. Hanke on tukenut oppilaitoksessa maahanmuuttajatyölle asetettuja tavoitteita ja vaikuttanut henkilökunnan asenteisiin. Oppilaitoksen johto kuvaa Melon raportin nostaneen esiin puutteita oppilaitoksen toiminnassa ja osoittaneen, että niiden korjaamisella voi olla merkittäviä vaikutuksia koko kaupungin hyvinvointiin.

Arvioinnin yhteydessä toteutetussa sähköisessä kyselyssä Stadin aikuisopiston työntekijät kuvaavat hankkeen edistäneen ennen kaikkea oppilaitoksen S2-opetusta. Vähiten kehitystä koettiin tapahtuneen maahanmuuttajien opinto-ohjauksessa. Avoimissa vastauksissa toivottiin, että kotivanhempien elämäntilanne huomioitaisiin oppilaitoksen toiminnassa kehittämällä jatkopolkuja. Arvioinnin yhteydessä käydyissä keskusteluissa on lisäksi tuotu esiin hankkeen vahvistaneet henkilöiden näkemyksiä omankielisen ohjauksen tärkeydestä. Hankkeessa on myös hyödynnetty etsivän työn malleja, joita oppilaitoksessa aiotaan jatkossa hyödyntää enemmän.

KYKY-hankkeessa kokeiltiin mentorointimallia, jossa ammattiin jo opiskelevat henkilöt tukivat KOTIVA-kursseilta ja vertaisryhmistä ammatillisiin opintoihin pyrkiviä henkilöitä. Vaikka pilotti jäi pienimuotiseksi, on toiminta päätetty juurruttaa oppilaitoksen pysyväksi käytännöksi. Toiminnan pitkäjänteisyys antaa mahdollisuuden löytää oikeat tavat houkuttaa mentoreita toimintaan.

Useat esimerkit osoittavat, että KYKY-hanke on tukenut SAO:n organisaatiota kehittämään toimintaansa niin, että se huomioi aikaisempaa paremmin opiskelijat, joilla on puutteellinen kielitaito. Organisaatio kehittää malleja, joilla sisäänoton kynnyttä madalletaan puutteellisesta kielitaidosta tai opiskelunvalmiuksista huolimatta. Organisaatiossa on sitouduttu jatkamaan kehittämistyötä ja tunnistetaan uudenlaisen toimintaympäristön vaatimukset opettajille. Muutos ja uudenlainen asenne edellyttävät resursseja ja aikaa.

4.5 Järjestöjen kanssa tehtävä yhteistyö

Yhdellä kädellä ei voi taputtaa. - kurdilainen sananlasku

Hankkeen yhtenä tavoitteena oli yhteistyön tiivistäminen ja ohjausmallin rakentaminen kotivanhempien parissa työskentelevien järjestöjen kanssa. Kuultujen järjestöedustajien mukaan yhteistyö hankkeen kanssa on sujunut erittäin hyvin kuten seuraavat kommentit osoittavat:

Kaikesta sovituksista on pidetty kiinni.

Aina infotusta yhteistyökumppaneita riittävästi.

Olemme ohjanneet asiakkaita puolin ja toisin ja uskon, että asiakkaamme ovat hyötynneet KYKY-hankkeen palveluista.

Järjestöjen ja hankkeen välillä on toiminut asiakasohjausta puolin ja toisin. Yhteistyö on ollut joustavaa. Esimerkiksi kumppanijärjestöjen kautta on saatu hoidettua vertaisohjaajien sijaistukset.

Yleisesti ottaen järjestöjen puolelta toivottiin enemmän yhteistyötä kaupungin kanssa. Kriittisenä huomion tuotiin esiin kaupungin ”poukkoilevuus” suhteessa järjestöyhteistyöhön. Tulisi tunnistaa kokeneet järjestöt, joilla on jo asiakkaat ja näyttöä toiminnasta ja tukea näitä järjestöjä.

Järjestötoimijoilla oli mahdollisuus kommentoida hankkeen kanssa tehtävää yhteistyötä arvioinnin sähköisen kyselyn yhteydessä. Kaikki järjestöt eivät olleet tehneet sellaista yhteistyötä hankkeen kanssa, että he olisivat osanneet ottaa kysymyksiin kantaa, mutta ne toimijoita, jotka tunsivat teemoja, arvioivat yhteistyön olleen erittäin hyvin koordinoitua ja tuloksellista.

Avovastauksissa kannustettiin pohtimaan sitä, miten jalkauttaa kehitetty vertaisryhmämalli järjestöihin ja myös sitä, mistä saataisiin rahoitusta koulutetuille pakolaistaustaisille palveluneuvojien palkkaamiseen joko järjestöihin tai kaupunkien sisälle. KYKY-hanke ja Stadin osaamiskeskus ovatkin käynnistäneet neuvottelut järjestöjen kanssa jalkautuvan kotoutumisen tuen mallista. Mallin tavoitteena on tavoittaa syrjäytymisvaarassa olevia perheitä omankielisen jalkautuvan työn kautta ja tarjota heille palveluohjausta omalla äidinkielellä. Järjestöjen jalkautuvat työntekijät koulutetaan oppisopimuksen avulla. Jalkautuvaa työtä tullaan koordinoimaan KYKY-hankkeen toimintaa jatkavassa Kyvyt käyttöön -hankkeessa. Idea jalkautuvasta työstä saatiin KYKY-hankkeen organisoimalla Berliinin matkalla.

4.4 Projektin hallinto ja viestintä

KYKY-hankkeen toteutus ja organisoituminen on arvioinnin yhteydessä saanut vahvaa kiitosta. Arviointityön yhteydessä tehdyt havainnot tukevat näkemystä erinomaisesti toteutusta hankkeesta.

Ensinnäkin hanke on hyvin suunniteltu ja oikea-aikainen. Hankkeen tavoitteita pidetään erittäin relevantteina ja kehittämistyötä tehdään kontekstissa, jossa toiminnalle on selkeä kysyntä ja kehitystyön tuloksille vahvoja odotuksia. KYKY-hankkeen voi katsoa olevan osa samanaikaisesti etenevien aloitteiden joukkoa (esim. Stadin osaamiskeskus), jotka pyrkivät tukemaan Helsingin kaupunkia kotouttamistehtävässä tilanteessa, jossa vieraskielisten kuntalaisten määrä kasvaa nopeasti.

Suunnittelussa on myös hyödynnetty toimijoiden kokemusta ja aikaisempaa tietoa ja osattu ennakoida mahdollisia ongelmia. Esimerkiksi vertaisohjaajille järjestetty työnohjauspalvelu on osoitus kyvystä ennakoida tehtävään liittyviä kuormittavia tekijöitä.

Stadin aikuisopiston johdon sitoutuminen on ollut edellytys hankkeen onnistumiselle. KYKY-hankkeen toiminta on keskittynyt oppilaitoksen rakenteisiin ja prosesseihin. Ilman johdon sitoutumista tällaisia tavoitteita on vaikea edistää hankekehittämisen keinoin. Johdon sitoutuminen kertoo hankkeen oikea-aikaisuudesta ja relevanssista – hanketta on onnistuttu käyttämään strategisena työkaluna. Oppilaitosmaailmassa kahden vuoden hanke on ollut myös kestoaltaan tavallista hanketta pidempi, mikä on palvellut hyvin tavoitteen saavuttamista.

Hanke on toiminut oppilaitosta laajemmassa strategisessa roolissa ja nostanut tietoisuutta ulkomaalaistaustaisten kotivanhempien tilanteesta tukemalla Helsingin kaupungin eri yksiköiden yhteistyötä. Erityisen paljon kiitosta hanke sai järjestämästään opintomatkasta Berliiniin. Matka tarjosi mahdollisuuden tutustua suuren eurooppalaisen kaupungin kotivanhemmille tarjoamiin palveluihin ja pohtia niiden soveltuvuutta Suomeen oloihin. Hankkeen puitteissa on myös järjestetty seminaareja ja työpajoja, joissa on jaettu tietoa kohderyhmän elämäntilanteesta, palveluntarpeesta sekä toimijoiden palvelutarjonnasta ja kehittämistavoitteista. Tapaamiset ovat olleet yksi mahdollisuus luoda pohjaa toimijoiden väliselle yhteistyölle kotivanhempiin liittyen tilanteessa, jossa Helsingin kaupungin organisaatorakenteet uudistuvat. Suuressa kaupungissa yksiköiden sisäinen yhteistyö edellyttää paljon työtä ja pitkäjänteisyyttä. Esimerkiksi hankkeen aikana ei onnistuttu tavoitellulla tavalla rakentamaan yhteistyötä neuvoloiden kanssa.

Sekä sähköisen kyselyn ja haastattelujen perusteella projektihallinto on hoidettu erittäin hyvin. Ohjausryhmän kokoukset ovat olleet hyvin valmisteltuja ja niissä on keskusteltu aktiivisesti. Ohjausryhmän jäsenet ovat olleet aktiivisia ja sitoutuneita. Myös projektin itsearvioiva työskentelytapa sai kiitosta. Hankkeessa on rohkeasti koetettu uudenlaisia toimintatapoja, jotka voivat heijastua oppilaitoksen muuhun toimintaan (esim. etsivä työ).

Systemaattinen työskentely KOTIVA- ja vertaisryhmien kanssa on mahdollistanut kurssilaisten elämäntilanteeseen liittyvien havaintojen tekeminen. Projektihenkilöstö on huomannut merkkejä vaiheista, joita kotivanhemmat (esimerkiksi osallistuessaan vertaisryhmiin) käyvät lävitse. Tällaisten havaintojen systemaattinen kirjaaminen on tärkeää, eikä aina itsestään selvää vastaavissa kehittämishankkeissa. Yksilöllisten polkujen seuraamiseen voisi tulevissa hankkeissa kiinnittää vielä enemmän huomiota. Kohderyhmälle suunnattujen palveluiden taloudellisen merkityksen osoittaminen yksiselitteisesti on erittäin haastava tehtävä, mutta toiminnan vaikutusketjujen mahdollisimman tarkka kuvailu voi tukea toiminnan resursoinnin perusteluita. Arvioinnin yhteydessä käytyjen keskusteluiden perusteella vaikuttaa siltä, että huoli haavoittuvassa asemassa olevien maahanmuuttajataustaisten kotivanhempien elämäntilanteesta jaetaan laajasti Helsingin kaupungin eri yksiköissä. Teemaa on kuitenkin tärkeä pitää esillä organisaatiouudistusten ja erilaisten strategiaprosessien yhteydessä.

Hankkeessa on suhtauduttu viestintään kunnianhimoisesti ja siihen on kiinnitetty huomiota myös arvioinnissa. Viestintä on tukenut hyvin hankkeen tavoitteiden toteutumista. Järjestetyille kurseille (Kotiva- ja vertaisryhmät) on ollut enemmän hakijoita kuin paikkoja. Tässä mielessä kohderyhmä on tavoitettu hyvin. Hankkeessa ja yleensäkin kohderyhmää palvelevien toimijoiden keskuudessa ollaan kuitenkin huolissaan siitä, tavoittaako kurseja koskeva viestintä kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevat kohderyhmän jäsenet. Heitä varten kehitetään jalkautuvia ja etsivän työn malleja, joista hankkeen aikana on jo saatu kokemuksia. Jatkossa voidaan harkita esimerkiksi lapsille suuntautuvaa ohjelmaa, jonka yhteydessä tavoitetaan myös äitejä. KYKY-hankkeessa on kokeiltu tavoittamisen keinona Zumba-kurseja, jalkautumista kauppakeskuksiin, moskeijoihin ja järjestöihin sekä Facebook-mainontaa.

Arvioinnin yhteydessä toteutetussa sähköisessä kyselyssä vastaajat pitivät viestintää hyvin onnistuneena. 82 % vastaajista koki viestinnän onnistuneen joko erittäin tai melko hyvin. Ainostaan neljä yksittäistä vastaajaa kokivat, että viestinnässä onnistuttiin melko huonosti. Hankeviestinnän toivotaan olevan monikanavaista. Vastaajat, jotka edustavat lähinnä kotouttamistyötä tekeviä ammattilaisia, halusivat erityisesti kuulla arjen onnistumisia ja kuvauksia erilaisista tapauksista. Avoimissa palautteissa toivotaan myös mahdollisuutta jakaa käytännön opetusmenetelmiin liittyviä kokemuksia.

Osa vastaajista nostaa esiin toiveen Helsingin kaupungin sisäisen viestinnän kehittämisestä. Toive ei koske ainoastaan KYKY-hankkeen työtä, vaan laajemminkin kohderyhmän ja kotouttamiskysymysten kanssa työskenteleviä toimijoita. KYKY-hanke on omalta osaltaan tukenut kaupungin toimijoiden kohtaamista ja

vuorovaikutusta. Viestinnän kannalta on ollut hyvää se, että hankkeen ohjausryhmä on ollut laaja ja siinä on ollut edustajia monilta eri tahoilta. Näin tieto on kulkenut eteenpäin ohjausryhmäläiset kautta.

Hankkeessa kehitetyt hyvät toimintamallit ja kokemukset ovat valtakunnallisesti arvokkaita. Hankkeessa kannattaa vielä harkita, miten toiminnasta voitaisiin viestiä valtakunnallisesti esimerkiksi hyödyntämällä kotouttamisen osaamiskeskuksen kanavia.

4 Johtopäätökset ja suositukset

Kotivanhemmuus on yhteiskunnallinen ilmiö, johon kytkeytyy monia tasa-arvoon sekä työvoima- ja sosiaalipolitiikkaan liittyviä näkökantoja. Kielitaidottomalle maahanmuuttajalle se on erilainen elämänvaihe kun henkilölle, jolla on työpaikka, mihin palata kotivanhemmuusjakson jälkeen. KYKY-hankkeen suurena ansiona on se, että se on tuonut esiin kotivanhempien ryhmän erilaiset tarpeet. Hanke on vastannut ilmeiseen yhteiskunnalliseen tarpeeseen: kotona lapsiaan hoitavat vanhemmat ovat osin jääneet sivuun kotouttamispalveluista. Hanke on lähtenyt järjestelmällisesti kehittämään kotivanhemmille suunnattuja kotouttamispalveluja ja siten vastannut kotouttamislain uudistamisen yhteydessä esille nostettuun tavoitteeseen nostaa perheiden kotoutuminen toiminnan keskiöön ja suunnata uusia resursseja myös kotivanhempien koulutuksiin.

Toimintojen ankkuroiminen Stadin aikuis- ja ammattiopistoon on tehnyt näkyväksi kotivanhemmat oppilaitoksen yhtenä kohderyhmänä. KOTIVA-kurssien järjestäminen osana SAO:n opetusta on mahdollistanut kurssien sisällöllisen ja pedagogisen kehittämisen. Oppilaitoksessa on hankkeen aikana linjattu periaatteista, joilla myös valmistaville kurseille osallistuvia henkilöitä voidaan ohjata oppilaitoksen sisällä ilman erillisiä pääsykokeita. Jatkoloputus on kunnianhimoinen tavoite, joka asettaa hallinnollisten prosessien uudistamisen rinnalla paineita tukea ja uudistaa opettajien työtä. Jatkossa yhä useampi opiskelija osallistuu opetukseen vajavaisella kielitaidolla. Myös osaamiskeskuksen tarjoamia mahdollisuuksia on pystytty hyödyntämään hyvin erityisesti vertaisryhmien toiminnassa.

KYKY-hankkeen vertaisryhmät ovat hyvin suunniteltuja, tavoitteellisia ja kytkeytyvät kaupungin palveluihin. Lisäksi ryhmissä on mukana yksilöllistä ohjausta ja jatkoloputusta. Perinteisesti vertaisryhmät keskittyvät voimaantumisen aikaansaamiseen sekä hyvinvoinnin ja osallisuuden lisäämiseen. KYKY-hankkeen ryhmissä on mukana myös vahva tiedollinen panos. Ohjaajat ovat koulutettuja, tehtävään palkattuja ammattilaisia. Tämä tuo toimintaan tuloksellisuutta ja ammatillisuutta. Vertaisryhmien ohjaajille on järjestetty myös säännöllistä koulutusta ja työnohjausta. Hyvinkin pitkään Suomessa asuneet maahanmuuttajanaiset kertoivat hyötyneensä suuresti kurssilla saamistaan tiedoista. Tämä osoittaa omakielisen informaation merkityksen oppimisprosessissa.

KYKY-hanke on ollut erittäin hyvin hallinnoitu ja toteutettu toimenpide, jota on arvostettu sekä oman organisaation sisällä että hankkeen työskentelyyn osallistuneiden yhteistyökumppaneiden keskuudessa. Hanke on ajoittunut hyvin tilanteeseen, jossa ammatilliseen koulutukseen ja kaupungin omiin organisaatioihin kohdistuu hallinnollisia uudistuksia. Hankkeessa on nostettu esiin kohderyhmän elämäntilanteeseen liittyviä ongelmia ja tarpeita, jotka on tärkeitä huomioida myös näiden uudistusten yhteydessä. Hankkeen teemat ovat olleet hyvin relevantteja ja osuneet yhteen muiden SAO:n kehittämistavoitteiden kanssa. Hankkeen aikana on tapahtunut kehitystä, jotka tukevat sekä toimintoihin osallistuneiden yksilöiden elämäntilannetta että SAO:n kaltaisen merkittävän organisaation kykyä palvella opiskelijoita, joilla on puutteita kielitaidossa. Kohderyhmää voidaan tehokkaimmin palvella kehittämällä molempia ulottuvuuksia. Hankkeen onnistumisen taustalla on ollut SAO:n johdon sitoutuminen tehtävään työhön.

Hankkeen päättyessä vastuu tunnistettujen kehittämiskohteiden edistämisestä jää oppilaitoksen vastuulle. Hanketyön yhteydessä on edistetty Helsingin kaupungin sisäistä tiedonvaihtoa kotivanhempien elämäntilanteesta ja palveluntarpeesta. Hanke osoitti, että osassa perheitä vanhemmuuteen liittyy suuria haasteita. Vanhemmuuden tukemisessa peruspalvelut kuten neuvola, varhaiskasvatus ja leikkipuistot ovat avainasemassa. Kurssitoiminnan lisäksi tarvitaan matalan kynnyksen toimintaa niille, joilla on vaikeuksia sitoutua tavoitteellisempaan toimintaan tai opiskeluun. Hankkeen kokemuksia on jatkossakin tärkeää pitää esillä laajemmin Helsingin kaupungin palveluita ja sisäistä yhteistyötä suunniteltaessa.

Tunnisteluista ongelmista huolimatta pitää muistaa, että kotivanhemmat ovat hyvin moninainen ryhmä. Heidän joukossaan on paljon aktiivisia ja monipuolisen työkokemuksen omaavia henkilöitä. Kotivanhemmat tuleekin nähdä myös resurssina esimerkiksi vapaaehtoistyössä ja asuinalueiden kehittäjinä.

Näiden lähtökohtien ja arvioinnin yhteydessä tehtyjen havaintojen perusteella voidaan erityisesti SAO:n johdon ja kohderyhmän kanssa kehittämistyötä jatkavien toimijoiden suositella kiinnittävän huomiota seuraaviin asioihin tulevaisuudessa:

1) Haavoittuvassa asemassa olevien vieraskielisten kotivanhempien palveluiden kehittämistä tulee jatkaa sekä Helsingin kaupungin että yksilöiden kokonaisedun näkökulmasta. Kotivanhempien elämäntilanteen tukeminen edellyttää sekä kohdennettuja palveluita että peruspalveluiden herkkyyttä huomioida erilaisia elämäntilanteita

Kohderyhmälle suunnattujen palveluiden taloudellista merkitystä on vaikea osoittaa yksiselitteisin laskelmin. Kotivanhempia tukevien palveluiden merkitys tunnustetaan kuitenkin laajalti, kun otetaan huomioon niiden mahdolliset vaikutukset syrjäytymisen ehkäisyyn sekä toisen sukupolven pärjäämiseen esimerkiksi opinnoissa. Kotiva-kurssit ja vertaisryhmät ovat onnistuneita esimerkkejä kohdennetuista toimenpiteistä, jotka näyttävät saavuttavan tavoiteltuja yksilötuloksia. Osalla toiminta tukee ja nopeuttaa kielenoppimista väliaikaisessa elämäntilanteessa. Toisten osallistujien kohdalla kyse on taas oman arjenhallinnan kehityksestä, itseluottamuksen kasvusta ja omien mahdollisuuksien tunnistamisesta. Vastaavia toimenpiteitä tarvitaan jatkossakin. Hankkeen kautta ei voida laajassa mittakaavassa vaikuttaa Helsingin kaupungin peruspalveluiden järjestämiseen, mutta teemaa voidaan pitää esillä ja tukea organisaatioiden välistä yhteistyötä. Olisi tärkeää, että joku kunnan hallinnonala ottaisi vastuun tästä KYKY-hankkeen yhteydessä aloitetusta työstä. Kotivanhemmat on kohderyhmä, joka voi helposti jäädä eri organisaatioiden vastuiden väliselle harmaalle vyöhykkeelle.

2) Toiminnan pitkäjänteisten kehittämisedellytysten varmistamiseksi olisi tärkeää pystyä entistä paremmin osoittamaan, millaisia yksilövaikutuksia toiminnot tuottavat ja millaisia kustannussäästöjä niistä voi kaupungille seurata

Kotivanhempia tukevien toimintojen vaikuttavuuden yksiselitteinen osoittaminen on vaikeaa. Erityisen haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden koulutus- ja työllisyyspolut voivat olla pitkiä ja aivan kaikille työelämäkynnyksen ylittäminen ei ole mahdollista. Yhtälössä pitäisi huomioida niin syrjäytymisen ehkäisyyn kuin toisen sukupolven pärjäämiseen liittyviä tekijöitä. Toiminnan ennaltaehkäisevän luonteen ja pitkän tarkasteluvälin johdosta hyödyt ja niiden kustannusvaikutukset tulee lisäksi nähdä koko kaupungin tasolla eikä ainoastaan yksittäisen organisaation budjetin kautta. Toiminnan vaikutusten mahdollisimman huolellinen kuvaaminen auttaa perustelemaan sen tarpeellisuutta. Toimintoihin osallistuvan kohderyhmän elämäntilanteen kehittymisestä tarvitaan tietoa pitkällä aikavälillä ja suhteessa vastaavassa tilanteessa oleviin vertailuryhmiin. Tällaisten vertailuryhmäasetelmien rakentaminen ei hanketyössä ole kovinkaan helppoa. Jatkossa voisi pyrkiä hyödyntämään hyödyntäen jo olemassa olevia tutkimusaineistoja. Esimerkiksi THL:n ja Tilastokeskuksen UTH-tutkimusta vuodelta 2014 voisi hyödyntää siten, että siinä käytettyjä kysymyksiä voisi hyödyntää yksittäisen hankkeen asiakaskyselyjä muodostettaessa (ennen toimenpiteiden ja toimenpiteiden jälkeen). UTH -tutkimuksen aineistossa on iso joukko kysymyksiä koskien ulkomaalaistaustaisten toimintakykyä, arjessa pärjäämistä, osallisuutta yhteiskunnassa, sosiaalisia suhteita ja vaikkapa sähköisten palvelujen käyttötaitoja. Käyttämällä identtisiä kysymyksiä hanketasolla voisi hankkeen tuloksia tarkastella UTH -tutkimuksen tulosten valossa. Näin ollen voisi ikään kuin todentaa sitä, että hankkeen toiminnan (esimerkiksi vertaisryhmät) avulla voidaan edistää asiakkaiden elämäntilanteita ja polkuja suhteessa keskimääräiseen etenemiseen (mahdollisesti hyödyntäen UTH -tutkimuksen tuloksia jaoteltuna eri lähtömaihin, eri

perustein Suomeen tullessiin tai eri ajan Suomessa olleisiin). Lisäksi tarvitaan asiakastapausten kuvausta ja ryhmien etenemisen mallintamista sekä toiminnan laadullista kuvausta.

3) KYKY-hanke on toiminut luontevasti osana Stadin aikuisopiston opetustoiminnan kehittämistä. Organisaation tulee jatkaa vieraskielisten opiskelijoiden tukemista ja kehittää toimintaansa niin, että se pystyy ottamaan joustavammin opiskelijoiksi henkilöitä, joilla on puutteellinen kielitaito ja mahdollisesti vajaavaiset opintovalmiudet

KYKY-hankkeen aikana Stadin aikuisopistossa on asetettu tavoite poluttaa organisaation eritasoisille kursseille osallistuneita henkilöitä joustavasti kohti tutkintoon johtavaa koulutusta. Sisäänkäynnin kynnys opiskelijoille, joilla on puutteellinen kielitaito, madaltuu. Muutos edellyttää paljon sekä opiskelijoille että opettajille annettavalta tuelta. Opettajilta se voi edellyttää uudenlaista kielitietoisempaa ja ohjaavampaa työtettä. Tukitoimintoja kehittäessä on otettava huomioon ammatillisen koulutuksen reformi. Laaja ja osittain myös ammattilaisten asenteisiin liittyvä uudistus vaatii aikaa, eikä sitä voida toteuttaa pelkästään hankekehittämisen keinoin. Muutosta pitää edistää oppilaitoksen kaikessa toiminnassa ja sen johdon vahvalla panoksella. Hyviä lähtökohtia Stadin aikuisopiston käytäntöjen uudistamiseen on viitoitettu KYKY-hankkeen yhteydessä kirjoitetussa ”Stadin aikuisopisto maahan muuttaneiden kouluttajana” -raportissa.

4) Järjestöyhteistyön kehittäminen ja lisääminen

Maakuntauudistuksen jälkeen kolmannelle sektorin rooli palvelujen tuottajana edelleen korostuu. Maahanmuuttajajärjestöjen vahvuuksia ovat kokemusasiantuntemus, vertaistuki, joustavuus, käyttäjälähtöisyys sekä helppo lähestyttävyyys. Omakieliset palveluratkaisut ovat myös usein kustannustehokkaita. Lisäksi järjestödialogi tukee palvelumuotoilua, sillä järjestöjen kautta tavoitetaan asiakkaiden aidot kokemukset. KYKY-hanke on osoittanut järjestöyhteistyön hyödyllisyyden yhden haavoittavan asiakasryhmän tavoittamisessa ja palveluiden järjestämisessä. Suositeltavaa onkin, että kaikissa palveluratkaisuissa pohditaan sitä, miten järjestöjen asiantuntemusta voitaisiin hyödyntää.